Nota van beantwoording zienswijze procedure Zeeland 2050

Inleiding
Zeeland biedt unieke kansen voor Nederland op het gebied van energiezekerheid, duurzame voedselvoorziening, waterveiligheid en defensie, dankzij haar ligging, ruimte en haven. Om deze ambities te realiseren zijn extra inwoners nodig, zodat voorzieningen zoals scholen, winkels en zorg behouden blijven. Door vergrijzing en ontgroening staan deze voorzieningen onder druk, en daarom is het belangrijk om een negatieve spiraal om te buigen naar versterking. De agenda is gericht op het verbinden van beleidsterreinen, overheden, onderwijs en ondernemers, zodat Zeeland en Nederland samenbouwen aan een gezonde en duurzame toekomst. De strategische koers is dat Zeeland meer inwoners krijgt die leven in sterke dorpen en bruisende steden. Er wordt ingezet op het aantrekken en behouden van talent via onderwijs, onderzoek en innovatie, en op het uitbouwen van Zeeland tot een clean energy port met kernenergie, waterstof, wind op zee en duurzame industrie. Het fundament van deze ambities is een gezonde natuur, klimaat- en waterveiligheid en voldoende zoetwater.

De strategische agenda Zeeland 2050 is een gezamenlijk document van Rijk, Provincie Zeeland, de Zeeuwse gemeenten en Waterschap Scheldestromen. De vijftien Zeeuwse overheden werken binnen het Overleg Zeeuwse Overheden (OZO) samen aan de Strategische Agenda Zeeland 2050. Deze samenwerking is ingegeven door de overtuiging dat de grote maatschappelijke, ruimtelijke en economische opgaven waar Zeeland voor staat – zoals woningbouw, bereikbaarheid, klimaatadaptatie, energie en leefbaarheid – de schaal en bevoegdheden van individuele overheden overstijgen. Door gezamenlijk op te trekken richting het Rijk kan Zeeland als regio sterker sturen op samenhang, uitvoerbaarheid en een evenwichtige verdeling van lusten en lasten.

De agenda bestaat uit concrete afspraken die jaarlijks worden bijgesteld, met prioriteit voor sleutelprojecten binnen bestaande programma's (zoals NPVR en de Regiodeal). Zo wordt Zeeland niet alleen sterker, maar draagt het ook bij aan nationale doelen rond energie, veiligheid, woningbouw en brede welvaart.

Proces om te komen tot de nota van beantwoording
In maart is de schets van de Strategische Agenda Zeeland 2050 gedeeld met het Rijk en de vijftien Zeeuwse overheden. Aansluitend is een zienswijzeronde georganiseerd, waarbij alle colleges van burgemeester en wethouders, Gedeputeerde Staten en het dagelijks bestuur van het Waterschap hun zienswijze hebben voorgelegd aan de gemeenteraden, Provinciale Staten en het algemeen bestuur van het waterschap.

De binnengekomen zienswijzen zijn verzameld door het Regiobureau. Vervolgens zijn de zienswijzen per thema geordend op basis van de ontwikkeltafels. Per thema hebben inhoudelijke medewerkers van de provincie, gemeenten en het waterschap gezamenlijk als penvoerders advies uitgebracht. Daarbij is de afweging gemaakt in hoeverre de aangedragen aandachtspunten passen binnen de samenwerkingsagenda met het Rijk.

Vervolgens heeft een groep strategen, met vertegenwoordiging uit elke regio, deze thematische adviezen samengebracht tot één integraal voorstel voor de verwerking van de zienswijzen. Daarbij is nadrukkelijk onderscheid gemaakt tussen onderwerpen die thuishoren in de samenwerkingsagenda met het Rijk en onderwerpen die daar niet één-op-één in passen, bijvoorbeeld omdat het gaat om nadere uitwerking, regionale of lokale bevoegdheden, of thema's waarbij het Rijk geen directe rol heeft. Voor deze onderwerpen is gekozen voor doorgeleiding naar andere passende sporen, zoals de Agenda Samen Zeeland, de lobbyagenda of bestaande Rijk-Regio-programma's waarin Zeeland participeert. Het resultaat hiervan treft u aan in deze nota.

Leeswijzer zienswijzenlijst

De zienswijzenlijst is opgesteld naar aanleiding van de collegevoorstellen die zijn voorgelegd aan de gemeenteraden, Provinciale Staten en de algemene vergadering van het Waterschap. De ingediende zienswijzen zijn verzameld door het Regiobureau en alfabetisch gerangschikt op indienende overheid.

Per zienswijze is aangegeven via welk spoor deze in het vervolgproces wordt opgepakt. Daarbij zijn vier typen adviezen onderscheiden:

- Meenemen in de verdere uitwerking: De zienswijze wordt betrokken bij de verdere uitwerking van de Strategische Agenda Zeeland 2050, waaronder programma's, projecten en vervolgbesluitvorming.
- Meenemen in de Samen Zeeland-agenda: Onderwerpen die geen directe afspraak met het Rijk vragen, maar die Zeeland-breed gezamenlijk worden opgepakt.
- Meenemen in de lobbyagenda: Onderwerpen die niet in de strategische agenda worden opgenomen, maar waarvoor inzet richting het Rijk en/of Europa nodig is.
- Uitwerking binnen eigen bevoegdheden: Onderwerpen die primair lokaal kunnen worden opgepakt en binnen de bevoegdheden van provincie, gemeenten of het waterschap vallen.

Toelichting begrip 'meenemen'

In de zienswijzenlijst wordt bij verschillende onderwerpen aangegeven dat deze worden 'meegenomen' in de Strategische Agenda Zeeland 2050, de Samen Zeeland-agenda of de lobbyagenda. Met meenemen wordt bedoeld dat een onderwerp inhoudelijk wordt betrokken in het verdere proces, zonder dat hiermee op voorhand een concrete toezegging, afspraak of uitkomst wordt vastgelegd.

Het meenemen van een zienswijze kan verschillende vormen aannemen. Dit kan betekenen dat het onderwerp wordt ingebracht in het overleg met het Rijk, wordt betrokken bij de verdere uitwerking van programma's en projecten, of wordt meegenomen in bestuurlijke afwegingen in vervolgfases. Op het moment van vaststelling van deze nota is echter nog niet altijd duidelijk hoe en wanneer dit precies gebeurt. Dit hangt onder andere samen met het feit dat nog niet alle projecten zijn uitgewerkt en dat voor sommige opgaven nog geen keuzes zijn gemaakt over locaties of uitvoering. Een voorbeeld hiervan zijn zienswijzen die uitgaan van de mogelijke komst van kerncentrales naar Zeeland. Op dit moment is nog niet bekend of deze daadwerkelijk gerealiseerd worden en zo ja, op welke locatie. Dergelijke zienswijzen worden daarom meegenomen in de vorm van randvoorwaarden voor het geval het Rijk besluit tot realisatie over te gaan. Het meenemen betekent in deze gevallen dat het onderwerp onderdeel wordt van het gesprek over randvoorwaarden, zonder dat vooruitgelopen wordt op besluiten van het Rijk.

Het meenemen van een onderwerp is nadrukkelijk geen garantie dat dit wordt opgenomen in de uiteindelijke samenwerkingsagenda met het Rijk. Het kan voorkomen dat het Rijk aangeeft hierover geen afspraken te willen maken. In die gevallen wordt het onderwerp, waar passend, alsnog opgepakt via andere sporen, zoals de Samen Zeeland-agenda of de lobbyagenda richting het Rijk of

Europa.

Met deze werkwijze wordt beoogd om alle zienswijzen serieus te nemen en via het meest geëigende spoor te laten landen, passend bij de fase van besluitvorming en de bevoegdheden van de betrokken overheden.

In de kolom Hfdst. is per zienswijze aangegeven naar welk hoofdstuk van deze nota van beantwoording wordt verwezen. Het genoemde hoofdstuk bevat een nadere toelichting op de overwegingen die zijn gemaakt om tot het bijbehorende advies te komen.

Algemeen beeld
Uit de zienswijzen blijkt dat de vijftien Zeeuwse overheden de koers van Zeeland 2050 breed ondersteunen en de noodzaak onderschrijven om deze opgaven gezamenlijk en in nauwe samenwerking met het Rijk op te pakken. Ook de sleutelprojecten die in de schets worden weergegeven worden breed ondersteund. Tegelijkertijd hebben de Zeeuwse overheden een aantal belangrijke aandachtspunten meegegeven, waaronder het belang van samenhang en uitvoerbaarheid, participatie van inwoners, een evenwichtige verdeling van lusten en lasten, tijdige investeringen in randvoorwaarden zoals bereikbaarheid, water, energie en natuur, en voldoende ruimte voor regionale en lokale differentiatie. In de zienswijzen worden diverse onderwerpen expliciet als randvoorwaardelijk benoemd. Deze signalen worden inhoudelijk herkend en serieus genomen. Tegelijkertijd geldt dat in deze fase van de strategische agenda niet voor alle genoemde onderwerpen een harde toezegging of bindende afspraak kan worden gemaakt, onder meer omdat nadere uitwerking, bestuurlijke afweging en besluitvorming nog nodig zijn en bevoegdheden bij verschillende overheden liggen. Waar het op dit moment niet mogelijk is om iets als harde randvoorwaarde vast te leggen, zijn deze aandachtspunten daarom opgenomen als aandachtspunt voor de verdere uitwerking. Op die manier geven zij richting aan de vervolgfase, zonder vooruit te lopen op besluiten die in latere fases of door bevoegde bestuursorganen moeten worden genomen.

Thematische uitwerking en adviezen
1. Algemeen – participatie en governance
De zienswijzen onderstrepen het belang van zorgvuldige besluitvorming, heldere governance en een stevige rol voor volksvertegenwoordigers. Daarnaast wordt breed gevraagd om vroegtijdige, serieuze betrokkenheid van inwoners, ondernemers en maatschappelijke partners. Deze participatie wordt niet gezien als een formele stap, maar als randvoorwaarde voor draagvlak en uitvoerbaarheid.
Dat vraagt om transparante besluitvorming, duidelijke rolverdeling tussen Rijk, provincie, gemeenten en waterschap, en een proces waarin raden en staten tijdig worden betrokken. Ook vraagt dit om realistische afspraken over uitvoeringskracht. Daarbij wordt onderkend dat de uitvoering van de ambities vraagt om voldoende ambtelijke capaciteit, expertise en financiële middelen bij gemeenten, provincie en waterschap.

De ontvangen signalen en aandachtspunten herkennen we en nemen we mee in de verdere uitwerking van Zeeland 2050. Participatie van inwoners én van de vijftien Zeeuwse overheden is een belangrijk uitgangspunt binnen Zeeland 2050 en zal ook in de verdere uitwerking nadrukkelijk worden toegepast. Tegelijkertijd blijft het uitgangspunt dat iedere overheid verantwoordelijk is voor de uitvoering van acties die binnen het eigen grondgebied landen. Het OZO fungeert als samenwerkings- en afstemmingsplatform en neemt geen bevoegdheden over van afzonderlijke overheden. Daarbij borgen wij nadrukkelijk het onderscheid tussen de kaderstellende en regisserende rol van het Rijk en de provincie enerzijds en de uitvoerende en beherende rol van gemeenten en het waterschap anderzijds. Besluitvorming over concrete keuzes, zoals het realiseren van woningbouw, blijft onverkort bij de daartoe bevoegde uitvoerende en beherende bestuursorganen, waaronder de gemeenteraden.

In de zienswijzen hebben onder andere de gemeenten Reimerswaal en Terneuzen gevraagd om een overzichtskaart waarop alle plannen voor en over Zeeland zijn opgenomen. Wij begrijpen deze wens en willen hier, met de informatie die momenteel beschikbaar is, aan tegemoetkomen. Tegelijkertijd geldt dat nog niet voor alle opgaven keuzes zijn gemaakt over waar iets landt en of iets daadwerkelijk tot uitvoering komt. Een overzichtskaart kan daarom niet meer zijn dan een momentopname en zal niet op enige besluitvorming vooruitlopen.

De vraag van o.a. het Waterschap naar de verdeling van investerings-, beheer- en onderhoudskosten wordt betrokken bij de verdere uitwerking van de investeringsagenda en de bestuurlijke afspraken tussen Rijk, provincie, gemeenten en waterschap.

2. Een stevig fundament

Veel zienswijzen benadrukken dat natuurherstel, stikstofreductie, klimaatadaptatie, waterveiligheid en zoetwaterbeschikbaarheid geen sectorale thema's zijn, maar fundamentele randvoorwaarden voor alle andere ambities binnen Zeeland 2050. Tegelijkertijd wordt gevraagd om maatwerk, duidelijke Rijksregie en voldoende middelen, mede gezien de specifieke Zeeuwse en grensoverschrijdende context. In deze signalen herkennen wij ons. Zonder een robuust fundament lopen woningbouw, economische ontwikkeling en de energietransitie vast. Zeeland wordt daarbij geconfronteerd met de effecten van nationale en internationale emissies en klimaatverandering, wat vraagt om samenhangende keuzes en tijdige investeringen in de randvoorwaarden.

Binnen dit fundament vormt het principe 'water en bodem sturend' een belangrijk uitgangspunt. Dit sluit aan bij bestaande kaders en verplichtingen, zoals de Kaderrichtlijn Water (KRW), het Deltaprogramma en de samenwerking binnen de Zuidwestelijke Delta. De Zeeuwse delta kent specifieke fysieke en ecologische kenmerken die bepalend zijn voor wat waar en op welke wijze mogelijk is. Door water en bodem expliciet als sturend principe te hanteren, wordt geborgd dat ruimtelijke keuzes, ruimtelijke programmering en investeringskeuzes plaatsvinden binnen de draagkracht van het watersysteem en de bodem. In de verdere uitwerking van de strategische agenda wordt dit principe consequent betrokken bij ruimtelijke afwegingen, gebiedsontwikkelingen en de prioritering van investeringen. Hiermee wordt voorkomen dat knelpunten en onhaalbare keuzes in latere fases ontstaan en wordt bijgedragen aan een klimaatbestendige, veilige en uitvoerbare inrichting van Zeeland op de lange termijn.

Daarnaast benadrukken verschillende overheden in hun zienswijzen het belang van het behoud van de eigenheid van Zeeland en het zorgvuldig omgaan met de beperkte ruimte die beschikbaar is. Deze aandacht wordt gedeeld en vormt een belangrijke aanvulling op het fundament. De strategische agenda Zeeland 2050 gaat uit van ontwikkeling binnen de draagkracht van landschap, leefomgeving en infrastructuur, met oog voor rust, ruimte en een goede doorstroming. In de verdere uitwerking wordt daarom nadrukkelijk gestuurd op samenhang tussen ruimtelijke keuzes, bereikbaarheid en leefkwaliteit, zodat ontwikkelingen passen bij het Zeeuwse karakter en niet leiden tot ongewenste druk op de omgeving. Om dit te borgen zullen regionale keuzes en lopende onderzoeken waar mogelijk in samenhang worden bezien en in het OZO plenair worden geagendeerd. Op deze manier kan bestuurlijk het gesprek worden gevoerd over de gezamenlijke impact van plannen en ontwikkelingen op Zeeland als geheel. Deze integrale benadering past bij het uitgangspunt dat Zeeland 2050 een gezamenlijke opgave is, die we als Zeeuwse overheden samen vormgeven.

2.1 Natuurherstelagenda

De zienswijzen onderstrepen terecht het belang van natuurherstel en stikstofreductie als randvoorwaarde voor andere ontwikkelingen. Dit uitgangspunt wordt gedeeld. In de verdere

uitwerking wordt ingezet op een gebiedsgerichte aanpak, met aandacht voor maatwerk, voldoende Rijksregie en een evenwichtige verdeling van lasten en baten.

2.2 Klimaatadaptatie en waterveiligheid
Verschillende zienswijzen vragen aandacht voor de samenhang tussen kustveiligheid, natuur, recreatie, economie en energietransitie. Deze aandacht wordt onderschreven. In de verdere uitwerking wordt bezien hoe innovatieve vormen van kustontwikkeling kunnen bijdragen aan een veilige, aantrekkelijke en toekomstbestendige Zeeuwse delta. De zienswijzen sluiten aan bij de koers om klimaatadaptatie en waterveiligheid als langjarige en integrale opgaven te benaderen. Deze thema's worden expliciet betrokken bij ruimtelijke en economische keuzes en verbonden aan bestaande trajecten, zoals het Deltaprogramma en de Zuidwestelijke Delta. Hierover zal in het OZO Thema-overleg Klimaat, Energie en Milieu (hierna: KEM) nader gesproken worden.

Het uitgangspunt 'water en bodem sturend' dat is ingebracht door het Waterschap wordt onderschreven. Dit principe vormt een belangrijk kader voor de verdere uitwerking van de agenda en wordt toegepast bij toekomstige ruimtelijke keuzes, zodat ontwikkelingen realistisch, toekomstbestendig en uitvoerbaar zijn.

De zienswijze ingebracht door het Waterschap (en door meerdere overheden van gelijke strekking) onderstreept terecht dat studies naar adaptatie en veerkracht, mede in relatie tot Europese richtlijnen zoals de Richtlijn Overstromingsrisico, de Richtlijn Natuurherstel, Natura 2000 en de Kaderrichtlijn Water, waardevolle inzichten opleveren voor het combineren van waterveiligheid, natuur en andere opgaven. Ook wordt gedeeld dat innovatieve waterveiligheidsconcepten en proeflocaties kunnen bijdragen aan kennisontwikkeling en inzichten voor toekomstige generaties, en dat hiervoor bestuurlijke keuzes en draagvlak op meerdere overheidslagen noodzakelijk zijn. Tegelijkertijd herkennen wij de zorgen en gevoelens die in Zeeland leven ten aanzien van het concept ontpolderen, inclusief opslib- en wisselpolders, evenals de verschillende opvattingen hierover. Op dit moment ligt er echter geen concreet voorstel of uitgewerkte maatregel voor die aanleiding geeft tot het maken van afspraken met het Rijk over dit onderwerp. Naar onze inschatting is het daarom nu niet mogelijk om hierover bindende afspraken vast te leggen binnen de samenwerkingsagenda met het Rijk. Dit laat onverlet dat het gesprek over waterveiligheid, adaptatie en innovatieve concepten in brede zin wordt voortgezet binnen de daarvoor geëigende programma's en overlegstructuren, met oog voor draagvlak en de Zeeuwse context.

2.3 Zoetwaterbeschikbaarheid en waterkwaliteit
De zienswijzen benadrukken terecht het belang van zoetwaterbeschikbaarheid en waterkwaliteit voor landbouw, natuur, industrie en leefbaarheid. Deze thema's worden als volwaardige randvoorwaarden meegenomen in de strategische agenda en nadrukkelijk gekoppeld aan uitvoerbaarheid, betaalbaarheid en beheer.

Naast waterveiligheid en zoetwaterbeschikbaarheid vormen ook waterkwaliteit en ecologische kwaliteit een essentieel onderdeel van het fundament onder Zeeland 2050.

2.4 Grensoverschrijdend watersysteem
De zienswijzen vragen terecht aandacht voor de grensoverschrijdende dimensie van het Zeeuwse watersysteem. In de verdere uitwerking wordt deze dimensie betrokken en geagendeerd in relevante Vlaams-Nederlandse bestuurlijke overleggen, gezien de sterke verwevenheid met watersystemen in Vlaanderen.

3. Sterke dorpen en bruisende steden

De zienswijzen steunen de ambitie om te bouwen aan sterke dorpen en bruisende steden, maar benadrukken dat groei geen doel op zich mag zijn. Ook geven de meeste overheden aan dat hun eigen visies hierop leidend zijn. Dit is in lijn met de uitgangspunten van Zeeland 2050, waarbij de uiteindelijke besluitvorming en verantwoordelijkheden blijven liggen bij de daartoe bevoegde overheden en bestuursorganen, en hiermee niet wordt vooruitgelopen op besluiten die elders moeten worden genomen. Woningbouw moet samenhangen met bereikbaarheid, voorzieningen, gezondheid en leefkwaliteit. Er is brede aandacht voor bereikbaarheid via weg, OV, spoor en fiets, en voor gezondheid in brede zin, inclusief preventie en leefomgeving.
We delen de opvatting die breed is geuit dat de kracht van Zeeland ligt in de combinatie van steden, dorpen en landschap. Groei vraagt om differentiatie per gebied en om investeringen die gelijke tred houden met woningbouw. Gezondheid wordt daarbij steeds vaker gezien als integraal onderdeel van ruimtelijke keuzes.

In meerdere zienswijzen wordt voorgesteld om op regionale schaal integrale ontwerpopgaven te verkennen, waarbij woningbouw, bereikbaarheid, onderwijs, leefbaarheid, economie en de fysieke leefomgeving in samenhang worden beschouwd. Deze benadering sluit aan bij de uitgangspunten van Zeeland 2050 en wordt betrokken bij de verdere uitwerking van de strategische agenda.

Meerdere zienswijzen vragen aandacht voor de sociale infrastructuur als onderdeel van brede welvaart. Daarbij gaat het onder meer om sport, verenigingsleven, jongerenwerk, sociale cohesie en ontmoetingsvoorzieningen. Deze aandacht wordt onderschreven. Een sterke sociale basis draagt bij aan leefbaarheid, gezondheid en het behoud en aantrekken van inwoners en wordt betrokken bij de verdere uitwerking van Zeeland 2050.

3.1 Woningbouw

De zienswijzen onderstrepen breed het belang van woningbouw voor de leefbaarheid, vitaliteit en economische ontwikkeling van Zeeland. Tegelijkertijd wordt benadrukt dat woningbouw geen doel op zich mag zijn, maar moet plaatsvinden in samenhang met voorzieningen, bereikbaarheid, natuur en leefkwaliteit. Dit uitgangspunt wordt gedeeld. In de verdere uitwerking van Zeeland 2050 wordt ingezet op een gefaseerde en realistische woningbouwontwikkeling, met ruimte voor regionale en lokale differentiatie. Besluitvorming over concrete woningbouwlocaties en aantallen blijft daarbij de verantwoordelijkheid van de bevoegde bestuursorganen.

De woningbouwopgave betreft niet alleen nieuwbouw, maar ook de kwaliteit en toekomstbestendigheid van de bestaande woningvoorraad. Daarom wordt aandacht besteed aan verduurzaming, klimaatadaptatie en levensloopbestendigheid van bestaande woningen.

De gemeente Reimerswaal vraagt aandacht voor de onderbouwing van het aantal van 75.000 woningen. Zeeland 2050 is nadrukkelijk opgesteld als een strategische agenda en niet als een uitgewerkt uitvoeringsprogramma. De agenda biedt richting en samenhang, terwijl nadere kwantificering plaatsvindt in de verdere uitwerking per regio en per thema. Het vastleggen van exacte aantallen of locaties zou op dit moment vooruitlopen op keuzes die nog gemaakt moeten worden door bevoegde bestuursorganen. In de vervolgfase wordt de agenda daarom verder verdiept met aanvullende analyses, monitoring en uitwerking binnen bestaande programma’s en Rijk-Regio-trajecten. Daarbij wordt ook aandacht besteed aan de samenhang tussen woningbouw, bereikbaarheid, leefomgeving en het behoud van rust en ruimte.

3.2 Bereikbaarheid

De zienswijzen laten zien dat bereikbaarheid een cruciale randvoorwaarde is voor sterke dorpen en bruisende steden en dat een investering in de volle breedte van de Zeeuwse infrastructuur nodig is. Er zijn nu al meerdere knelpunten die aangepakt moeten worden bij de uitvoering van deze agenda.

Er is aandacht gevraagd voor een robuust netwerk van wegen, openbaar vervoer, spoor en fietsverbindingen, inclusief goede regionale en grensoverschrijdende verbindingen. Deze aandacht wordt onderschreven. In de verdere uitwerking wordt bereikbaarheid integraal verbonden aan woningbouw, economische ontwikkeling en leefbaarheid. Daarbij wordt aangesloten bij bestaande Rijk-Regio-trajecten en programma's, zoals het MIRT, en wordt ingezet op samenhang en fasering, zodat investeringen in bereikbaarheid gelijke tred houden met andere ontwikkelingen.

Daarnaast geldt dat wanneer nationale opgaven in Zeeland landen – zoals bijvoorbeeld de mogelijke komst van kerncentrales of andere grootschalige nationale functies – dit gepaard moet gaan met een samenhangend voorwaardenpakket voor bereikbaarheid. Daarbij wordt niet alleen gekeken naar de infrastructuur in de directe omgeving van een ontwikkeling, maar ook naar de effecten op en benodigde investeringen in het bredere provinciale en regionale netwerk. Op deze manier wordt geborgd dat nationale opgaven niet leiden tot knelpunten in bereikbaarheid en leefbaarheid elders in Zeeland.

Daarbij is het van belang om te benoemen dat vanuit het ministerie van Infrastructuur en Waterstaat eerder is aangegeven dat er landelijk slechts beperkt middelen beschikbaar zijn voor (grootschalige) infrastructuurprojecten, zoals bruggen, wegen en tunnels. Dit betekent dat niet alle wensen en opgaven op korte termijn via de samenwerkingsagenda met het Rijk kunnen worden gerealiseerd. Voor infrastructurele opgaven die buiten de reeds in de schets benoemde fiches en interventies vallen – te weten de Midden-Zeelandroute, het oplossen van (toekomstige) kwetsbaarheden op de A58, Bereikbaarheid op Peil Zeeland en de verbetering van de bereikbaarheid per spoor en HOV (vierde trein) – wordt daarom ingezet op andere sporen. Deze opgaven worden geagendeerd binnen de Samen Zeeland-agenda en de lobbyagenda richting het Rijk (o.a. MIRT) en andere relevante partners, zodat zij wel onderdeel blijven van het gezamenlijke Zeeuwse perspectief en op het juiste moment kunnen worden ingebracht.

3.3 Gezondheid

In meerdere zienswijzen wordt gezondheid breder benaderd dan alleen zorg, met aandacht voor preventie, een gezonde leefomgeving, bewegen, sociale verbinding en milieukwaliteit. Deze benadering wordt gedeeld. Gezondheid wordt in Zeeland 2050 beschouwd als een integraal onderdeel van ruimtelijke en sociale keuzes, passend bij het principe 'gezondheid in alle beleidsdomeinen'. In de verdere uitwerking wordt daarom ingezet op een samenhang tussen woningbouw, inrichting van de leefomgeving, voorzieningen en bereikbaarheid, met als doel het versterken van de gezondheid en leefkwaliteit van inwoners.
Specifiek vraagt men vanuit Zeeuws-Vlaanderen voor het behouden van het ziekenhuis in Terneuzen. Deze oproep nemen we mee in de gesprekken met het Rijk, maar ook met de verzekeraars en de zorginstellingen in Zeeland en lopende gremia.

4. Magneet voor talent – onderwijs en cultuur

De zienswijzen laten zien dat onderwijs, kennisontwikkeling en cultuur breed worden gezien als belangrijke voorwaarden voor het aantrekken en behouden van talent. Daarbij wordt aandacht gevraagd voor een breed onderwijsaanbod, een sterke verbinding met de arbeidsmarkt en een cultuuragenda die bijdraagt aan leefbaarheid, identiteit en aantrekkelijkheid van Zeeland. Deze aandachtspunten worden onderschreven en betrokken bij de verdere uitwerking van Zeeland 2050 en de Samen Zeeland-agenda.

4.1 Onderwijs

De zienswijzen laten zien dat er brede steun is voor de ambitie om onderwijs en kennisontwikkeling als belangrijke pijler van Zeeland 2050 te positioneren. Tegelijkertijd wordt door meerdere overheden benadrukt dat de onderwijsagenda niet te eenzijdig gericht moet zijn op academische

profilering of de komst van nieuw hoger onderwijs. Er wordt nadrukkelijk gevraagd om een brede benadering, waarin funderend onderwijs, mbo, hbo, wo, om- en bijscholing en een leven lang ontwikkelen een volwaardige plek krijgen. Deze aandacht wordt onderschreven. De kracht van Zeeland ligt in een samenhangend onderwijs- en opleidingslandschap dat aansluit op de regionale arbeidsmarkt, maatschappelijke opgaven en economische structuur. Daarbij wordt in verschillende zienswijzen gevraagd om een sterkere verbinding tussen onderwijs, zorg, kennisontwikkeling en arbeidsmarkt.

In de verdere uitwerking van Zeeland 2050 wordt daarom ingezet op het versterken van bestaande onderwijsstructuren en samenwerkingen, het verbinden van onderwijs en arbeidsmarkt – onder meer op het gebied van zorg, techniek en energie – en het benutten van regionale kennis- en opleidingsinitiatieven. Daarbij wordt bezien hoe onderwijs- en kennisinstellingen, zorgorganisaties en werkgevers gezamenlijk kunnen bijdragen aan voldoende opleidingscapaciteit, talentontwikkeling en een toekomstbestendige arbeidsmarkt in Zeeland.

4.2 Cultuur

In de zienswijzen wordt cultuur breed erkend als een belangrijke factor voor leefkwaliteit, identiteit en aantrekkelijkheid van Zeeland. Daarnaast wordt verschillende zienswijzen gewezen op de betekenis van cultuur als onderdeel van het vestigingsklimaat, talentontwikkeling, innovatie en economische ontwikkeling. Deze aandacht wordt onderschreven. Tegelijkertijd wordt aangegeven dat de cultuuragenda in de schets nog abstract is en vraagt om een concretere uitwerking, met oog voor zowel stedelijke als landelijke contexten en voor kleinere gemeenten. Ook wordt aandacht gevraagd voor de positie van makers, culturele infrastructuur, cultuureducatie en het voorkomen van kwetsbaarheid van cultuurorganisaties in kleinere kernen.
Deze signalen worden herkend. In de verdere uitwerking van Zeeland 2050 wordt cultuur nadrukkelijk benaderd als onderdeel van het bredere ecosysteem voor talentbinding en leefbaarheid. Daarbij wordt ingezet op versterking van het Zeeuwse culturele netwerk, betere samenhang tussen cultuur, onderwijs en samenleving, en ruimte voor regionale differentiatie. De uitwerking van de cultuuragenda vindt plaats in aansluiting op bestaande initiatieven en samenwerkingsverbanden.

5. Clean energy port – nucleair, haven en industrie, defensie

De zienswijzen erkennen het nationale belang van de Zeeuwse haven- en energiepositie, inclusief nucleaire ontwikkelingen en defensie. Tegelijk wordt gewezen op veiligheid, ruimtelijke impact, kennisinfrastructuur en de noodzaak van een eerlijke verdeling van lusten en lasten binnen Nederland.

De energietransitie en geopolitieke ontwikkelingen vergroten het belang van/ in Zeeland, maar brengen ook extra druk en risico's met zich mee. Dit wordt met de indieners van de zienswijzen gedeeld. Dit vraagt wat ons betreft om zorgvuldige afwegingen, versterking van veiligheidsdiensten en investeringen in energie- en kennisinfrastructuur. We nemen dit mee in de gesprekken met het Rijk.

5.1 Nucleaire agenda

De zienswijzen erkennen dat Zeeland, en in het bijzonder Borsele en het Sloegebied, een logische rol speelt in de nationale nucleaire agenda. Tegelijkertijd wordt benadrukt dat nucleaire ontwikkelingen grote ruimtelijke, maatschappelijke en bestuurlijke impact hebben en daarom buitengewoon zorgvuldig moeten worden benaderd. Er is aandacht gevraagd voor veiligheid, kennis- en onderwijsinfrastructuur, communicatie richting inwoners en een evenwichtige verdeling van lusten en lasten. Deze aandachtspunten worden gedeeld. In de verdere uitwerking van Zeeland 2050 wordt de nucleaire agenda nadrukkelijk in samenhang bezien met andere ontwikkelingen in het gebied. Daarbij geldt dat besluitvorming over de mogelijke komst van nieuwe kerncentrales een zelfstandig

nationaal proces blijft. Binnen Zeeland 2050 wordt ingezet op het borgen van randvoorwaarden, zoals veiligheid, bereikbaarheid, huisvesting, onderwijs en regionale meerwaarde, en op het tijdig betrekken van regionale en lokale overheden. Wanneer het Rijk besluit dat er kerncentrales gebouwd worden in Zeeland, dan staat daar wel een stevig voorwaardenpakket vanuit Zeeland tegenover. De zienswijzen die zijn gegeven op de schets van de strategische agenda worden hier als input in meegenomen.

Ook is aandacht gevraagd voor kennisdeling, educatie en publieke informatievoorziening rondom nucleaire ontwikkelingen. Deze aandacht wordt betrokken bij de verdere uitwerking van de nucleaire agenda.

5.2 Haven- en industrieagenda
De zienswijzen onderschrijven het belang van de Zeeuwse haven- en industriecluster als drager van economische ontwikkeling en als essentiële schakel in nationale opgaven zoals de energietransitie en verduurzaming van de industrie. Tegelijkertijd wordt gewezen op de noodzaak om scherp te blijven op de ruimtelijke inpassing, milieueffecten, leefkwaliteit en de balans tussen haven en omgeving. Ook wordt aandacht gevraagd voor netcongestie, energie-infrastructuur en de positie van het regionale MKB. Deze signalen worden herkend. In de verdere uitwerking van de Clean energy port wordt ingezet op een toekomstbestendige ontwikkeling van haven en industrie, waarin verduurzaming, innovatie en toegevoegde waarde voor de regio centraal staan. Daarbij wordt nadrukkelijk gestuurd op samenhang met energie-infrastructuur, natuur en leefomgeving, en op het verbinden van nationale belangen aan zichtbare investeringen in Zeeland.

In meerdere zienswijzen wordt benadrukt dat een toekomstbestendige energie-infrastructuur een randvoorwaarde vormt voor vrijwel alle ambities van Zeeland 2050, waaronder woningbouw, bereikbaarheid, verduurzaming, economische ontwikkeling en de energietransitie. Deze constatering wordt onderschreven. In de verdere uitwerking wordt daarom nadrukkelijk gekeken naar de samenhang tussen energie-infrastructuur, netcongestie, waterstof, elektrificatie, verduurzaming van de gebouwde omgeving en de ontwikkeling van nieuwe economische activiteiten. Daarbij wordt niet alleen gekeken naar grootschalige uitbreidingen van het energiesysteem, maar ook naar innovatieve en gebiedsgerichte oplossingen. De door Noord-Beveland geopperde rol als proeftuin voor kleinschalige energieopslag, buurtbatterijen en andere slimme energieoplossingen past binnen deze lijn. In de verdere uitwerking van de energieagenda wordt verkend hoe dergelijke innovatieve toepassingen kunnen bijdragen aan een toekomstbestendig energiesysteem, met aandacht voor lokaal eigenaarschap, maatschappelijk draagvlak en de ruimtelijke kwaliteit van Zeeland.

5.3 Defensieagenda
In de zienswijzen wordt aangegeven dat de toegenomen aandacht voor defensie en nationale veiligheid gevolgen heeft voor Zeeland, onder meer in relatie tot ruimtegebruik, veiligheid en maatschappelijke kwetsbaarheid. Tegelijkertijd wordt gevraagd om een zorgvuldige afweging, afstemming met lopende programma's en voldoende ruimte voor regionale en lokale regie.
Deze aandachtspunten worden onderschreven. De defensieagenda wordt in Zeeland 2050 benaderd als een verkennende opgave, waarbij verdere concretisering nodig is voordat nadere keuzes worden gemaakt. In de verdere uitwerking wordt geborgd dat defensie gerelateerde ontwikkelingen niet strijdig zijn met andere ruimtelijke en economische ambities en dat effecten op leefomgeving, veiligheid en draagvlak expliciet worden meegenomen.

6. Overige thema's en samenhang
6.1 Grensregio
Met name vanuit de Zeeuws-Vlaamse gemeenten, maar ook vanuit Reimerswaal vraagt men terecht aandacht voor de positie van de grensregio en het belang van grensoverschrijdende samenwerking

met Vlaamse partners. Deze aandacht wordt gedeeld. Zeeland heeft op meerdere terreinen – zoals bereikbaarheid, economie, arbeidsmarkt, water, natuur en energie – sterke inhoudelijke en functionele relaties met Vlaanderen. Het betrekken van Vlaamse overheden en partners is daarom essentieel om opgaven effectief en in samenhang aan te pakken.

In de verdere uitwerking van Zeeland 2050 wordt de grens(regio) nadrukkelijk meegenomen. Daarbij wordt aangesloten bij bestaande samenwerkingsstructuren en bestuurlijke overleggen, zoals Vlaams-Nederlandse samenwerkingen en lopende Rijk-Regio-programma's waarin grensoverschrijdende vraagstukken aan de orde zijn. Tegelijkertijd geldt dat de mate waarin Vlaamse partners formeel worden betrokken afhankelijk is van het specifieke thema en de bijbehorende bevoegdheden. De strategische agenda biedt daarmee het kader om grensoverschrijdende kansen en knelpunten zichtbaar te maken en te agenderen. De concrete invulling en samenwerking met Vlaamse partners vindt vervolgens plaats in de verdere uitwerking per thema en via de daarvoor geëigende bestuurlijke trajecten.

De grensregio wordt niet alleen gevormd door de relatie met Vlaanderen, maar maakt ook onderdeel uit van bredere Europese economische, mobiliteits- en kennisnetwerken. In de verdere uitwerking wordt daarom nadrukkelijk gekeken naar kansen voor grensoverschrijdende samenwerking, internationale verbindingen en het benutten van Europese programma's en fondsen.

6.2 MKB, toerisme en lokale economie
Meerdere overheden vragen aandacht voor recreatie en toerisme als belangrijke economische en maatschappelijke pijler van Zeeland. Deze aandacht wordt onderschreven. Recreatie en toerisme dragen bij aan werkgelegenheid, voorzieningen, leefbaarheid en het vestigingsklimaat en worden daarom betrokken bij de verdere uitwerking van de regionale economische agenda en brede welvaart.

Kapelle vraagt aandacht voor het belang van het MKB en de fijnmazige bedrijvigheid voor de Zeeuwse economie, evenals voor de noodzaak om de transitie naar een circulaire economie actief te stimuleren. Deze aandacht wordt gedeeld. Het MKB vormt een belangrijke drager van werkgelegenheid, leefbaarheid en innovatie in steden en dorpen, en speelt een cruciale rol bij het realiseren van duurzame en circulaire oplossingen. In de verdere uitwerking van Zeeland 2050 wordt daarom ingezet op het versterken van de regionale economie in brede zin, met nadrukkelijke aandacht voor het MKB en sectoren die bijdragen aan circulaire waarde creatie. Daarbij wordt aangesloten bij bestaande economische programma's en samenwerkingsverbanden, zowel regionaal als in Rijk-Regio-verband, en wordt gekeken hoe circulaire principes beter kunnen worden verankerd in economische ontwikkeling, innovatie en bedrijvigheid. De uitwerking van een regionale economische agenda en de transitie naar een circulaire economie vindt plaats in samenhang met andere pijlers van Zeeland 2050 en binnen de daarvoor geëigende sporen, zoals de Samen Zeeland-agenda, de lobbyagenda en lopende Rijk-Regio-programma's. Op deze manier wordt geborgd dat deze thema's structureel aandacht krijgen en bijdragen aan een toekomstbestendige Zeeuwse economie.

6.3 Rijkswerkgelegenheid
Middelburg en Vlissingen vragen aandacht voor het toedelen van rijkswerkgelegenheid aan Zeeland als middel om de regionale economie, werkgelegenheid en leefbaarheid te versterken. Deze inzet wordt gedeeld. Rijkswerkgelegenheid kan een belangrijke bijdrage leveren aan een gedifferentieerde arbeidsmarkt, het aantrekken en behouden van talent en het versterken van voorzieningen in Zeeland. Op dit moment vinden hierover al gesprekken plaats met het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (BZK). Deze gesprekken richten zich op de mogelijkheden om rijkswerkgelegenheid sterker te verbinden aan de ambities van Zeeland 2050 en aan lopende en

toekomstige nationale opgaven. Daarbij wordt gekeken naar zowel de aard van de werkgelegenheid als de ruimtelijke en organisatorische inpassing. Daarom zal er kort melding van worden gemaakt onder het hoofdstuk Governance in de agenda.

6.4 Landbouw en visserij
Meerdere overheden belichten de waarde van visserij en landbouw, in het bijzonder de innovatieve akkerbouwsector, als onderdeel van het Zeeuwse DNA. Deze waardering wordt gedeeld. Visserij en landbouw leveren een belangrijke bijdrage aan voedselzekerheid, economie, landschap en identiteit van Zeeland. Daarbij wordt ook het belang van voedselzekerheid als nationale opgave onderkend, waarbij Zeeland met haar landbouw-, visserij- en aquacultuursector een belangrijke bijdrage levert aan een duurzame voedselvoorziening. In de verdere uitwerking van Zeeland 2050 worden deze sectoren nadrukkelijk erkend als waardevol en passend bij de Zeeuwse context, en betrokken bij afwegingen over ruimtegebruik, water, natuur en economische ontwikkeling zodat deze behouden blijven voor Zeeland.

6.5 Digitale bereikbaarheid, datacenters en innovatieclusters passend bij de industriële en logistieke functie van onze regio
De provincie Zeeland en Terneuzen vragen aandacht digitale bereikbaarheid, datacenters en innovatieclusters als randvoorwaarden voor de economische ontwikkeling van Zeeland. In de verdere uitwerking van Zeeland 2050 wordt verkend hoe digitale infrastructuur en innovatie beter kunnen worden gepositioneerd in samenhang met de industriële en logistieke functie van de regio, waarbij wordt aangesloten bij bestaande provinciale en Rijk-Regio-trajecten en de verantwoordelijkheden van de betrokken overheden.

6.6 Walcheren als experimenteerregio
Het voorstel om Walcheren als experimenteerregio te benutten wordt gezien als een interessante uitwerking van de integrale benadering van Zeeland 2050. De haalbaarheid en meerwaarde hiervan worden betrokken bij de verdere uitwerking van de woningbouw- en bereikbaarheidsopgaven.

6.7 Samenhang met andere Rijk-Regio trajecten
Vanuit de Zeeuws-Vlaamse gemeente wordt benadrukt dat Zeeland 2050 een aanvulling vormt op bestaande Rijk-Regio-samenwerkingen en deze niet vervangt. Dit uitgangspunt wordt gedeeld. Zeeland 2050 is bedoeld om samenhang en richting te geven en om de gezamenlijke Zeeuwse inzet richting het Rijk te versterken, juist in aanvulling op lopende trajecten zoals het Nationaal Programma Vitale Regio's, NOVEX North Sea Port District en Regio Deals. Voor Zeeuws-Vlaanderen blijft daarbij ruimte nodig voor maatwerk en een passend voorzieningenniveau. Daarom wordt ingezet op het voortzetten en versterken van meerdere Rijk-Regio-samenwerkingen die elkaar aanvullen, zodat specifieke regionale opgaven, waaronder die van Zeeuws-Vlaanderen, adequaat kunnen worden opgepakt.